

Česko-botswanské vztahy

K navázání prvních přímých kontaktů mezi Čechy a domorodým obyvatelstvem jižní Afriky došlo díky výpravám známého cestovatele a lékaře Emila Holuba v 70. letech 19. století. Zejména druhá z expedic se zaměřila na sběr etnografických (ale také zoologických a botanických) materiálů, a to i přímo na území dnešní Botswany. Nashromážděné artefakty se pak staly díky dalšímu osudu českého cestovatele vítanými exponáty mnoha světových muzeí věnujících se africkému kontinentu. Neschopnost tehdejších pražských představitelů nalézt vhodné prostory pro Holubovy rozsáhlé sbírky způsobila, že pouze malá část z nashromážděných materiálů zůstala na našem území a stala se nedílnou součástí sbírek jak v Náprstkově muzeu v Praze, tak Holubově muzeu v rodných Holíčích. Nutno bohužel podotknout, že seznámení se s botswanskými reáliemi prostřednictvím Holubových expedic zůstalo prvním a na dlouhou dobu posledním kontaktem mezi oběma zeměmi. Nadále byla česká společnost o dění v této exotické zemi seznamována jen díky nečetným zprávám v tisku (šlo ve směr o překlady zpráv světových agentur) nebo v encyklopedické literatuře (Ottův slovník naučný).

Ostatně ani současná bilaterální spolupráce mezi Českou republikou (a dříve Československem) a republikou Botswana není nijak intenzivní. Dokladem této skutečnosti je mj. absence přímého českého zastoupení v Botswaně a naopak. Malý zájem o tuto jihoafrickou zemi podporuje také skutečnost, že například na rozdíl od Jihoafrické republiky zde neexistuje žádné místní krajanské sdružení. Vzájemné vztahy se zpravidla omezují na ad hoc uzavírané obchodní smlouvy. Vůbec první bilaterální dohoda vědecko-technického rázu byla mezi Botswanou a tehdejší Československou socialistickou republikou podepsána roku 1984 s účinností od roku 1987. Platnost této smlouvy česká strana prodloužila i po rozpadu společného státu. Obchodní vztahy mezi zeměmi uprvovala do vstupu ČR do EU (2004) standardní smlouva z roku 1985, po vstupu do EU pak ČR převzala pravidla platná z Do-

hody z Cotonou, uzavřená mezi EU a státy sdruženými v ACP (2000). Obchodní výměna mezi ČR a Botswanou není nikterak významná a pohybuje se pouze v řádech statisíců amerických dolarů. Hlavními vývozními artikly ČR jsou zejména strojírenské a dopravní výrobky. Určitý impuls pro alespoň částečné zintenzivnění vztahů poskytla jihoafrická mise náměstkyně ministra zahraničí Heleny Bambasové se zastávkou v Botswaně (2007). Hlavní snahou české strany bylo posílit bilaterální obchodní výměnu. Projednávala se ale i případná česká podpora botswanskému nestálému členství v Radě bezpečnosti OSN pro roky 2008–09, ovšem v této věci se nepodařilo zajistit Botswaně dostatečnou mezinárodní podporu. Poměrně zajímavá spolupráce mezi zeměmi probíhá v oblasti školství a zdravotnictví: kolem 20 botswanských studentů navštěvuje Lékařskou fakultu UK v Praze, naopak v Botswaně působí skupina českých lékařů. Mezi oběma zeměmi existuje vízová povinnost, přičemž povolení ke vstupu do země udělují českým občanům botswanské zastupitelské úřady. V případě zájmu o jeho vystavení je nejlépe obrátit se na zastupitelský úřad v Londýně, který spravuje záležitosti celého středoevropského regionu.

Encyklopedické heslo

■ **Úřední název:** Republika Botswana, zkráceně Botswana (anglicky *Republic of Botswana/Botswana*), historický název Bečuánsko (*Bechuanaland*) platil do udělení nezávislosti roku 1966. V jazyce setswana zní celý název *Lefatse la Botswana*.

■ **Státní zřízení:** Parlamentní unitární republika v čele s prezidentem.

■ **Rozloha:** 585 370 km² bez vodních ploch (600 370 km² s vodními plochami).

■ **Měna:** Pula (BWP) rozdělená na 100 thebe (t); 1 USD = 6,79 pula, 1 £ = 11,97 pula, 1 € = 8,08 pula (2008). Stabilita měny se odvíjí zejména od jihoafrického randu (pula jej nahradila roku 1976) a tzv. koše Zvláštních práv čerpání (SDR), který je stanoven MMF. Můžeme se setkat s bankovkami v hodnotě 10, 20, 50 a 100 pula a mincemi v hodnotě 5, 10, 25 a 50 thebe a 1, 2 a 5 pula.

■ **Hymna:** Píseň *Fatshe leno la rona* (Buď požehnána vznešená země) byla přijata jako hymna roku 1966. Autorem textu i hudby je Kgalemang Tumedisco Motsete (1900–1974).

■ **Vlajka:** Má obdélníkový tvar, kterému dominují dva široké modré vodorovné pruhy. Modré pruhy od sebe oddělují černý středový pruh, který po obou stranách lemují tenké bílé proužky.

■ **Poloha:** Leží v oblasti jižní Afriky kolem obratníku Kozoroha. Státní území je relativně homogenní, nemá přístup k moři. Geografickou kuriozitou ležící v těsné blízkosti Botswany je tzv. Capriviho cíp. Tento výběžek falického tvaru vytváří hranici mezi Namibií, Zambií, Botswanou a Zimbabwe. Průměrná nadmořská výška Botswany se pohybuje kolem 1 000 m n. m. Více než 85 % povrchu tvoří náhorní plošiny pouště Kalahari. V severní části země se nachází řeka Okavango se svou říční deltou. Tato čtvrtá nejdelší řeka jižní Afriky (asi 1 609 km) protékající Angolou, Namibií a Botswanou však neústí do moře, nýbrž do prostoru pouště Kalahari a vytváří zde unikátní ekologický systém. Druhou nejvýznamnější řekou je Limpopo (asi 1 600 km), oddělující svým korytem

území Botswany, Zimbabwe a jihoafrické provincie Transvaal. Nejnižším bodem státu je oblast kolem soutoku řek Limpopo a Shaske (513 m), naopak nejvyšším bodem je hora Otse (1 491 m) blízko Lobatse. Maximální vzdálenost mezi severem a jihem země je 1 110 km, mezi východem a západem 960 km.

■ **Sousední země:** Jihoafrická republika (délka společné hranice 1 840 km), Namibie (1 360 km), Zimbabwe (813 km) a Zambie (méně než 1 km). Uprostřed proudu řeky Zambezi v místě jménem Kazungula byla stanovena společná zambijsko-namibijsko-zimbabwsko-botswanská hranice. Zvláštní režim však umožňuje přímé dopravní spojení mezi Zambií a Botswanou.

■ **Hlavní město:** Gaborone (214 000 obyvatel, 2006), nachází se v jihovýchodní části země při hranicích s Jihoafrickou republikou. Jeho dnešní název byl přijat na počest krále Gaborone, který oblast v průběhu 80. let 19. století ovládl. Tradičním centrem oblasti Bečuánska byl Mafikeng (dříve Mafeking), který se ale koncem 19. století stal integrální součástí dnešní Jihoafrické republiky. Až do vyhlášení nezávislosti byla britská správa Bečuánska řízena z Mafikengu.

■ **Další města:** Francistown (necelých 100 000), Molepolole (65 000), Selebi-Phikwe (54 000), Maun (51 000), Serowe (48 000), Mogoditshane (46 000; vše 2006). Většina měst je soustředěna v jihovýchodní části země. Výjimky tvoří Maun (oblast delty řeky Okavango) v severní části země a Kasane ležící v těsné blízkosti Capriviho cípu. Dnes už přes 60 % obyvatelstva žije ve městech (z okolních států je podobně vysoké číslo pouze v JAR: asi 61 %, Namibie: 37 %, Zimbabwe: 37 %, Zambie: 35 %; vše 2008), roční průměrná míra urbanizace se pro roky 2005–10 odhaduje na 2,5 %.

■ **Úřední jazyky:** Oficiálním (úředním) jazykem je angličtina (alternativní označení *sekgoa*), národním jazykem je (se)tswanština, kterou hovoří přes 80 % populace. Lokálně se užívá celá řada dalších jazyků, jejichž počet mluvčích se pohybuje v řádech stovek až desetitisíců (zejména kalanga: 150 000 uživatelů, v Botswaně převažuje dialekt lilima; dále afrikánština: 6 000 uživatelů převážně soustředěných na bělošských farmách na jihu země; birwa: 15 000; herero: 20 000; kgalagadi: 40 000; khwe: 4 000; mbukushu: 20 000 a mnohé

další). Uvedené jazyky spadají do různých jazykových rodin: indoevropská (angličtina, afrikánština), khoianská (členěnou na khoinskou a sanskou podskupinu) a bantuská (západní a východní podskupina). Pro tswanštinu (východní bantuská větev), jež se přepisuje latinkou, jsou mimořádně důležité předpony, které výrazným způsobem mění význam slov. Tak můžeme přidáním ke kmeni *tswana* získat označení státu – **Botswana**, souhrnný výraz pro obyvatelstvo státu – **Batswana**, označení pro jednotlivce – **Motswana**. Tswanština má velmi blízko k severní a jižní sothštině (tedy sothštině jako takové), jimiž se hovoří v severním Transvaalu a Lesothu. Standardizace tswanštiny probíhala fakticky už od příchodu misionářů ve 30. letech 19. století do 30. let 20. století. Po zisku nezávislosti v 60. letech 20. století prošla botswanská tswanština menšími úpravami, které souvisely s nově oddělenou výukou jazyka na území Botswany a JAR.

Lingvistickou zvláštností jsou hybridní jazyky, jež vznikly ve specifických historicko-společenských souvislostech. Řadíme sem jazyk *tsotsitaal*, jenž v sobě spojuje bantuské a afrikánské prvky, a jazyk *fanagalo*, který se stal nástrojem do-rozumění mezi horníky pracujícími v johannesburských a pretorijských dolech. *Tsotsitaal* byl původně slang užívaný mladými lidmi v jihoafrických slumech, kteří bojovali proti režimu apartheidu. Jazyk se do Botswany rozšířil díky migrujícím dělníkům, kteří se vždy po čase vraceli z Jihoafrické republiky do rodné země. Podobným způsobem byl do Botswany importován i druhý jazyk *fanagalo*.

■ **Počet obyvatel:** 1 990 876 (červen 2009). Do věkové struktury obyvatelstva se zásadním způsobem promítá vysoká míra výskytu viru HIV a nemoci AIDS. Díky tomu se snižuje průměrná délka dožití, která se dnes pohybuje kolem pouhých 35 let. Věková pyramida v jednotlivých skupinách obyvatelstva je následující: do 14 let 34,8 %, 15–64 let 61,4 %, nad 65 let 3,9 %. Meziroční přírůstek počtu obyvatel (2009) je odhadován na pouhých 1,9 %. Hustota osídlení nepřesahuje 3,2 obyvatel/km².

■ **Národnostní a etnické složení:** Nejpočetnějším etnikem je skupina Tswana (asi 79 %), na druhém místě je etnikum Kallanga (11 %) a následují další národnosti včetně bělochů (nej-